

М.В. Шульга,
член-кореспондент НАПрН України,
д-р юрид. наук, професор,
завідувач кафедри земельного та аграрного права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна

ЗЕМЛІ ЯК ОБ'ЄКТ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Серед об'єктів земельних відносин Земельний кодекс України (ст. 2) виокремлює: землі в межах території України; земельні ділянки; права на земельні ділянки; права на земельні частки (паї).

Усі землі в межах території України, в тому числі острови та землі зайняті водними об'єктами, які за основним цільовим призначенням поділяються на категорії, відповідно до ст. 18 Земельного кодексу України належать до земель української держави. Отже належність земель до земель України визначаються знаходженням їх в межах території держави.

Слід мати на увазі, що в даному випадку йдеться про землі української держави, які складають її територію. Водночас наголосимо, що власницький склад цих земель різноманітний. Серед цих земель самостійне місце займають землі державної та комунальної власності. У складі даних земель виокремлюються земельні ділянки приватної, а іноді й колективної власності. Землі приватної, комунальної, державної та колективної власності характеризуються притаманним їм правовим режимом. Але всі названі землі в

сукупності утворюють територію нашої держави незалежно від того, до якої форми власності вони відносяться. Наявність території виступає обов'язковою ознакою будь-якої держави.

Будучи загальним об'єктом земельних відносин, землі як матеріальне благо, складають територію держави Україна. Ця територія, як і території будь-яких інших держав, окреслена державним кордоном. Саме в межах цієї території держава здійснює свій суверенітет. Територія держави виступає місцем взаємодії інтересів держави, адміністративно-територіальних одиниць та громадян.

Із позицій конституційних відносин Основний закон розглядає землі не тільки як територію України, а і об'єкт природи. При цьому землі як об'єкт правовідносин характеризуються різним призначенням, рисами, об'єктивними характеристиками та ін.

В Конституції України наголошується, в яких значеннях може використовуватися термін землі (земля) як юридична категорія. Йдеться, зокрема, про землі як: 1) територію (територіально-просторову субстанцію) держави Україна; 2) об'єкт права власності Українського народу в межах території України; 3) основне національне багатство, що перебуває під особливою охороною держави; 4) об'єкт здійснення суб'єктивного права власності та інших прав і виконання обов'язків суб'єктами; 5) фінансову і матеріальну основу місцевого самоврядування. Отже землі в межах території України виступають не тільки об'єктом земельних, а і конституційних відносин.

В умовах сьогодення актуалізується питання, пов'язане із землями, які складають територію держави, тобто виступають територіально-просторовою субстанцією.

Відомо, що будь-яка держава характеризується набором таких універсальних ознак, які мають прояв на всіх етапах її розвитку. Серед таких ознак самостійне місце займає територія. Держава, будучи політичною організацією, охоплює все населення країни, яке проживає у її просторових межах. Отже територія – матеріальна основа існування держави. Сама по собі територія не породжує державу. Вона лише створює простір, в межах якого держава поширює свою владу на населення, яке там проживає. Саме територіальна ознака породжує громадянство, тобто юридичний зв'язок особи з державою, який виражається у взаємних правах та обов'язках.

Зазначимо, що інститут громадянства в умовах завершення сучасної земельної реформи актуалізується, та набуває практичного значення в аспекті, пов'язаному із земельними відносинами та формуванням ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення. Як відомо, Земельний кодекс України (ч. 5 ст. 22) встановлює заборону на передачу цих земель у власність іноземцям, особам без громадянства, іноземним юридичним особам та іноземним державам. Це треба обов'язково враховувати при підготовці законопроектів, які стосуються введення ринкового обігу сільськогосподарських земель та відміни мораторію на їх продаж.

Слід мати на увазі, що сьогодні певна частина мешканців західної України отримала громадянство сусідніх держав, зберігаючи громадянство України. Жителям Донецької та Луганської області указом Президента Російської Федерації надана можливість отримати громадянство РФ у спрощеному порядку. Нарешті, слід враховувати і готовність України надавати громадянство етнічним українцям без відмови від громадянства іншої держави. Сукупність наведених факторів може створити ситуацію, здатну викликати небезпеку втрати територіальної цілісності нашої держави. Цього ніяк допускати не можна, оскільки територіальна цілісність забезпечує незалежність будь-якої держави.

Земля та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, оголошені ст. 13 Конституції України об'єктами права власності Українського народу. Це конституційне положення знайшло своє текстуальне відтворення у нормах Цивільного кодексу України (ст. 324). Український народ, будучи суб'єктом права власності (ст. 318) відноситься до публічно-правових утворень. Він являє собою певну спільність та виступає як єдине ціле, хоча і складається з окремих осіб та їхніх угруповань.

Водночас Цивільний кодекс України, визначаючи учасниками відносин власності, зокрема на землю та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, одночасно Український народ та державу Україна, фактично створив підґрунтя для прихованого конфлікту між суб'єктами публічної власності. В.В. Носік всебічно обґрунтував потребу існування Українського народу як самостійного учасника відносин власності на об'єкти природи та сенсу в наявності окремого кола об'єктів такої власності – природних ресурсів.

Одним із варіантів вирішення такого конфлікту вбачається в можливості передачі усіх земель України у довірче управління держави. Сьогодні згідно з чинним законодавством земля в межах території України належить Українському народу, державі, територіальним громадам та перебуває у приватній власності. Отже держава як політичний суверенітет може виступати управителем всіх земель в межах держави. Укладення договору про довірчу власність між Українським народом та державою можуть бути оформлені відносини, що стосуються землі як об'єкта і земельних, і конституційних відносин.

УДК 349.4 + 349,6
О 45

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Інституту економіко-правових досліджень НАН України (протокол № 10 від 25.11.2019)*

Організаційний комітет конференції:

Устименко Володимир Анатолійович – голова Оргкомітету, директор Інституту економіко-правових досліджень НАН України, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, професор, Заслужений юрист України, науковий редактор збірки матеріалів конференції;

Андрейцев Володимир Іванович – академік НАПрН України, д-р юрид. наук, професор, професор кафедри цивільного, господарського та екологічного права НТУ «Дніпровська політехніка» МОН України, Заслужений юрист України;

Джебрийлов Руслан Алімханович – д-р юрид. наук, доцент, заступник директора з наукової роботи Інституту економіко-правових досліджень НАН України;

Кірін Роман Станіславович – д-р юрид. наук, доцент, провідний науковий співробітник Інституту економіко-правових досліджень НАН України;

Єремєєва Наталія Валеріївна – завідувачка відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки Інституту економіко-правових досліджень НАН України, канд. юрид. наук.

Ілларионов Олександр Юрійович – старший науковий співробітник відділу господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки Інституту економіко-правових досліджень НАН України, упорядник збірки матеріалів конференції.

О 45

Об'єкти екологічного і суміжних галузей права: теоретичні та практичні аспекти в умовах сталого розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (29 листопада 2019 р., м. Київ). Наук. ред. В.А. Устименко. Київ: НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень, 2019. 130 с.

ISBN 978-966-02-9081-5

Objects of Environmental and Related Branches of Law: theoretical and practical aspects of sustainable development: materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (November 29, 2019, Kyiv). Ed. by V.A. Ustymenko. Kyiv: NAS of Ukraine. Institute of Economic and Legal Research, 2019. 130 p.

У виданні представлені тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Об'єкти екологічного і суміжних галузей права: теоретичні та практичні аспекти в умовах сталого розвитку» (29 листопада 2019 р., м. Київ), підготовлені за такими базовими напрямками: об'єкти екологічного права: теоретико-методологічні засади визначення та класифікації; теоретичні та практичні аспекти розмежування об'єктів екологічного та екологізованих галузей права; об'єкти природоресурсного права: проблемні питання; об'єкти природоохоронного права в умовах сталого розвитку; суміжність еколого-господарського режиму об'єктів права екологічної безпеки; правове регулювання раціонального і ефективного природокористування; правова охорона повітря, водних об'єктів, земель та надр в умовах навантаження від господарської діяльності.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів закладів вищої освіти, юристів-практиків.

УДК 349.4 + 349,6

ISBN 978-966-02-9081-5

© Інститут економіко-правових досліджень НАН України, 2019
© Автори тез доповідей, 2019